

«molendinis de *Spluga*, uno coperio, et duobus *todelariis*» a. 1204; i uns altres «molendinis *todelariis*» d'aquells anys (*Cart. Poblet*).

Veg. l'etim. *DECat* en relació amb els *toledors* de sèquia, deriv. de TOLLERE 'pendre'; sembla que eren molins moguts per l'aigua que salta d'una bassa o d'una presa en el riu, per un *estolledor*, daltabaix al carcau. En l'aspecte fonètic ho podem comprendre per una metàtesi entre *l* i *d*: de *toledor* (així a Cerdanya, 537b 33) > *todelor*, -eler.

Doncs, podem almetre que també en el de 1190, passant per *todelàira*, es va convertir en *Todeläila*, per la pron. morisca, que neutralitzava els sons *r/l*. D'on *todoleyla*, -ella. Podia ajudar-hi l'anomenat «superlatiu islàmic» en -ella (àr. -él-Lab), que ha intervingut en la formació de tants NLL del Migjorn, com *Ondarella*, *Fadrell*, *Fondegulla*, *Fatarella*. Justament damunt mateix de la *Todolella* (al N., entre el seu terme i el de Luco de Bordón) se n'ha assenyalat un parònim, *Llomes de la Fatarella*; l'assimilació vocàlica *o-e-é* > *o-o-é* l'hem vista també en el *tuduler* rossellonès de 1409; i és natural que obrés en mossàrab, tan propens als fets d'harmonia vocàlica. També ací es partiria del plural neutre MOLINA TOLLITARIA (o -TORIA), designant el molinar que hem admès. L'evolució del vocalisme en boca dels moriscos tant podia partir de -ORIA com de -ARIA.

Precisem tanmateix les idees de les altres pistes imaginades.

A) El nom de la màxima ciutat central, *Toledo*, pogué i degué tenir duplicats i parònims; en aquest sentit s'expressen i ho exemplifiquen Mz.Pi. (*ZRPh*. LIX, 110) i Schmoll (*Spr. Idg. Hisp.*, 1110), amb casos que s'hi poden veure i no em caldrà repetir: *Toledo de Lanata*, poble de l'Alt Aragó, al peu S. de la Peña Montañesa; *Toledo*, prov. Badajoz. I en particular Mz.Pi. documentà la forma antiga *Tolétola* (*Orig.*, 340); l'antic diminutiu, com *Toledillo*, prov. Sòria? El cas és que això penetrà fins als moros andalusins, com documenta Simonet (*Glos. Moz.*, s. v. *Toletho*), citant la grafia àrabica *Tolaitola*, en Almakkarí; i el gentilici corresponent figura en el *Rept.* de Múrcia (a. 1272), com nom d'un moro *Ahmet Altoleytoly* que hi havia posseït 3 «atafullas» (216.18).

Doncs la idea que havia estat sospesant, és si també aquí s'hauria format un dim. *TOLET-ELLA, d'on amb metàtesi de les consonants -*l-d* > -*d-l*, i assimilació de les vocals, *Todolella*. Que el nom es va repetir en el P. Val. ja és segur: «ermita *Toledo*», nom recollit en el te. d'Ontinyent (xxxii, 115.20); i pda. rural, *Toleo* (pron. *toléo*: J. G. M., 1935), que vaig corroborar en l'enq. de 1963 (xxxv, 80.21). No sé a quin d'aquests dos llocs corresponen les *Coves de Toledo*, que descriu el P. Chabàs en *El Arch.* vi, 399. Amb la terminació escapçada, sigui pels moros o pels catalans: l'*Era de Tolet*, petit barri, te. la Vila Joiosa (xxxv, 120.24); la caseta del *Tolet*, te. Castell de Castells (xxxiv, 164.3). Heus aquí, doncs, la idea, certament defensable, que jo havia tingut en examen.

B) Podria ser un dim. del nom TUTELA, que ha que-

dat com topònim en tants llocs ben coneguts: *Tudela* de Navarra, *Tudela* de Segre; l'antic *Puig de Tudela*, entre Girona i Rocacorba. Car, de fet, també apareix en diminutius: *Tudelilla*, mun. de la Rioja, 1400 hab., p. jud. Arnedo. Un retaule famós de la capella catedral de Jaca, S. xvi, ha estat atribuït a l'escultor *Tudelilla* (Gudiol, *Guia artística de Huesca*, p. 182). Seria, doncs, la *Todolella* una evolució, fàcilment comprensible d'un *TÜTELELLA paral·lel.

10 Exposades les tres idees, es pot vacil·lar entre elles. Sembla clar, però, que tant A) com B) pateixen de certes complicacions formals, però sobretot de la inversemblança de l'aplicació de noms tan solemnes i renomats, a un llogaret pobre i obscur; encara més perquè no expliquen el caràcter apefatiu que l'ús amb article induïx a suposar per al nom d'aquest modestíssim llogaret. Bé sembla, doncs, que cal decidir-se per (C).

Todolí, V. T. (misc. moss.)

TOÈS

Poble del Conflent, a la dreta de la Tet, a un terç del camí d'Oleta a Montlluís.

PRON.: *tués* a tots els pobles de l'alta Cerdanya, en alguns de la Cerd. central i en els del més alt Conflent: tota la zona on es distingeix è de é; anotat *tués* a Eina, Odelló, St. Pere dels Forcats, Planès, Canavelles (xxiii, 47.47.22, 116.23, 130.1, 134.19, 158.15); a Sallagosa sento *tués* a un, i amb é ambigua a un altre (que era fill de Fontpedrosa) (xxiii, 4.8); és també la pron. de Ribes de Freser (dret al S. de Toès) (inf. fill de Ribes, que viu des dels 20 o 30 anys, a Toès i Soanyes); *tués* amb e neutra des de Toès en avall (oït a Toès, Nyer, Conat etc.) (xxvi, 153.26; xxiv, 22.18; xxvi, 97.24). Gentilici: *tuozats*, oït a Toès, Cavanilles i Nyer (Krüger, *Spr. Uschgn. Lgd.-Rouss*). Atesa la o constant de les mencions antigues és, doncs, ben fundada la grafia normativa *Toès*, adoptada en E.T.C. I, 220, i pels rossellonesos (Ponsich etc.); no pas *Tuès*.

MENCIONS ANT. Poc abans de 878: «in villa *Tobese*» (Abadal, *Eixalada*, p. 150); 878: «in valle Confluentana, in villa *Touese*, vel monte Albareto» (coñe. Moreau II, 184); això mateix en Abadal (*Eixalada*, 155), i suposo el mateix document ¹ que Alart donava com 1.ª menció *Tobes* a. 878 (*Bu. S. Agr. Pyr. Or.* x, 81); 1267: «villam de *Tboes*» (Alart, *InvLC*, cit. estranyament, s. v. *tossa*); allí mateix se cita la signatura d'un «R^l de *Tobes*» o «*Tboes*», anys 1263 i 1267; R^l de *Toues*, 1266 i 1269; 1359: *Toes* (*CoDoACA* XII, 124); 1385: *Tboers* (Alart, *Do. Gé. Hi.*, 19); 1435: *Tboesio* (id. ib., 88).

Ponsich (*Top.*, 104) hi afegeix poc: 1011: *Tobes*; 1350: *Toers*, i diverses cites dels Ss. XVI-XVIII, totes aquestes sense *r*, i amb *o*; *Tu-* o *Tbu-* només 1631 i 1750.

Hi ha, doncs, una gran unanimitat en les formes antigues, almenys en el sentit que no apareix en -ers